

УДК 316.354:330.526.39(477)

О.О. Стрельнікова

ФОРМИ ДОБРОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто феномен доброчинної діяльності в сучасній Україні. Наведено характеристику основних форм доброчинної діяльності в сучасному українському суспільстві. З метою визначення спільних та відмінних рис доброчинності, спонсорства, меценатства та волонтерства здійснено порівняльний аналіз.

Ключові слова: доброчинна діяльність, спонсорство, меценатство, волонтерство.

В статье рассмотрен феномен благотворительной деятельности в современной Украине. Приведена характеристика основных форм благотворительной деятельности в современном украинском обществе. С целью определения общих и отличительных черт благотворительности, спонсорства, меценатства и волонтерства осуществлен сравнительный анализ.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, спонсорство, меценатство, волонтерство.

The article the phenomenon of charity in modern Ukraine is considered. The characteristic of the main forms of charitable activity in the Ukrainian society is resulted. In order to determine the common and distinctive features of charity, sponsorship, philanthropy and volunteering carry out a comparative analysis is performed.

Key words: charity, sponsorship, philanthropy, volunteering.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в умовах сучасної України, з одного боку, характеризуються соціально-політичною та економічною нестабільністю, значною за своїми масштабами поляризацією суспільства та послабленням потенціалу держави, а з другого, пов'язані з розбудовою громадянського суспільства. У такому соціальному контексті в українському соціумі з'являється суспільна потреба в комплексній програмі соціальної допомоги, у нових формах соціального захисту, в успішній діяльності «третього сектору», в тому числі й інститутів громадянського суспільства.

З огляду на роль доброчинності у реалізації державної соціальної політики, у становленні громадянського суспільства в умовах сучасної України, науковий аналіз доброчинної діяльності є вкрай актуальним.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній літературі добродійна діяльність часто пов'язується з альтруїзмом, таким принципом поведінки, коли благо інших людей стає вищим за власне. У соціології на альтруїстичній поведінці робив акцент О. Конт, коли сперечався з економістами відносно того, який принцип необхідно покласти до основи науки про суспільство [4]. Дослідник вважав, що саме альтруїзм, біологічний фундамент соціології, механізм індивідуальної мотивації, яка пояснюється інстинктами, лежить в основі добродійної діяльності. Власне, сам термін «альтруїзм» (жити для інших) був уведений до соціології О. Контом, який вважав, що під впливом позитивізму суспільство розвивається у напрямку гуманістичних цінностей. Альтруїзм — зацікавленість у добробуті інших, він включає до себе бажання й прагнення надати допомогу іншим. Цей принцип становить універсальну формулу безкорисливої добродії, згідно якої благо іншої людини та вона сама значиміші, ніж власне «я» та власне благо [4].

На відміну від гуманітарної допомоги в надзвичайних обставинах, що здійснюється на основі як державних, так і благодійних фондів і яка повинна бути систематичною й обов'язковою, тобто незалежною від чиєїсь доброї волі, добродійність, допомагаючи у необхідному, також може підтримувати людей та організації у бажаному. «Добродійність являє собою важливу діяльність, що спрямована на надання допомоги нужденним, це — добровільний та безкорисливий перерозподіл коштів, майна чи послуг...» — саме так визначає добродійну діяльність О. Костіна [5, с. 7].

Як така, що спрямована на загальне благо, добродійність являє собою діяльність, мета якої виходить за межі інтересів родини й безпосередніх друзів; яка не розпочинається з метою одержання прибутку або за адміністративним наказом. Добродійна діяльність повинна сприйматися ширше, ніж, власне, допомога знедоленим, сиротам та нужденним. Добродійність можна вважати одним із важливих інструментів розбудови громадянського суспільства, основним суб'єктом якого виступає соціально відповідальна, дієдатна у громадянському сенсі людина [11].

З метою виявлення сутнісних ознак добродійної діяльності та визначення її місця в соціальній структурі суспільства, у межах даної статті розглянемо сутність феномену, здійснимо його порівняльний аналіз з такими явищами, як волонтерство, меценатство та спонсорство.

Виклад основного матеріалу. Більшість науковців, звертаючись до аналізу добродійності, визначають її як специфічну діяльність. У наукових традиціях діяльність трактується як специфічна форма активного ставлення людини до навколишнього світу, основний зміст якої складають доцільні перетворення та зміна його (навколишнього світу). Діяльність людини передбачає певне протиставлення суб'єкта та об'єкта діяльності: людина протиставляє собі об'єкт діяльності як матеріал, що повинний отримати нову форму та властивості, обернутися з матеріалу на продукт діяльності. Кожна діяльність включає до себе мету, засіб, результат і, власне, процес, і, відповідно, важливою характеристикою діяльності виступає її усвідомлення. К. Маркс зазначав, що все у діяльності — передумови, засоби, результати і, власне, процес діяльності — є соціальним. «Діяльність, і використання її плодів, як за своїм змістом, так і за способом існування, мають громадський характер: громадська діяльність та громадське використання» [8, с. 118].

Дія визначається як універсальний складник зовнішнього процесу діяльності. Соціальна дія — одна з основних категорій соціології; людська діяльність розглядається як сукупність невизначеної кількості дій відокремлених індивідів, а кожна з таких індивідуально вмотивованих дій являє собою одиницю (першоелемент) діяльності. Виходячи з розуміння дії як складника діяльності, ми вважаємо за можливе розглядати добродійність дещо ширше, ніж це прийнято у науковій літературі, а саме і як дію, що здійснюється добровільно та безкорисливо особами чи організаціями з метою надання матеріальної, фінансової, інтелектуальної та інших видів допомоги нужденним та організаціям задля здійснення ними соціально важливих функцій [10].

Звертаючись до аналізу добродійної діяльності, зазначимо, що поряд із добродійністю існують меценатство, спонсорство та волонтерство. У межах

нашої статті ми розглянемо ці явища та надамо кожному з них специфічну характеристику.

Однією з важливих ознак розвинутої доброчинності є наявність масової участі в ній населення. Для сучасного соціально-економічного стану України масова доброчинна діяльність у формі пожертв не є характерною оскільки матеріальні ресурси більшості громадян обмежені, організаційні форми для акумуляції доброчинних коштів нерозвинуті, а також відсутня, власне, культура доброчинності, традиції благодійної діяльності у свідомості людей. Тому в умовах сучасного українського суспільства стає характерною така форма доброчинної діяльності як волонтерство (добровільність), оскільки вона є доступною для тих прошарків населення, які мають обмежені фінансові та матеріальні ресурси.

О. Порецькіна та Т. Юркинен-Паккасвірта визначають постійність та регулярність як важливі риси волонтерства [9]. Постійність та регулярність потребують створення адекватних організаційних форм. Оскільки вони ще мало розвинуті, то людська потреба допомогти «іншому» реалізується головним чином через дружні, родинні, сусідські та інші особисті зв'язки (соціальні мережі) [9].

Масове волонтерство як феномен культури колективного життя являє собою норму поведінки, яка обґрунтована та пояснена моральними авторитетами, схвалена та засвоєна суспільством. В ідеальному стані волонтерство повинно бути певним різновидом доброчинної діяльності, яка визначає допомогу іншому як культурну норму існування людини.

Деякі сучасні дослідники визначають спонсорство та меценатство як різновиди доброчинної діяльності, специфічні її форми. Звертаючись до аналізу меценатства, О. Донік під цим явищем розуміє «доброчинство, спрямоване на розвиток мистецтва, культури, науки, основний зміст якого полягає у стимулюванні творчої діяльності їх діячів» [3, с. 149]. Т. Курінна, спираючись на науковий доробок О. Донік, визначає феномен меценатства як

«добročинність, добročинну діяльність у духовній сфері (у сфері освіти, просвітництва, науки, культури, мистецтва, духовного розвитку)» [7, с. 5].

На перший погляд, меценатство відрізняється від добročинності більш вузькою сферою діяльності: меценат надає підтримку лише проектам у галузях культури, науки та мистецтва. Однак можна знайти і більш глибоку відмінність між добročинною діяльністю та меценатством, яка лежить у сфері мотивації. Меценат допомагає не стільки людині, скільки тій суспільній ролі, яку вона виконує. Тобто підтримується митець не тому, що він бідний, а тому, що він митець. Дане явище сприяє розквіту таланту, посиленню його ролі у розвитку культури, науки та мистецтва.

Проаналізувавши особливості добročинної діяльності та меценатства, можна знайти деякі спільні риси та відмінності між ними. Серед ознак, що поєднують, необхідно виокремити готовність та можливість жертвувати певні фінансові кошти на цілі, що є далекими від власної користі та амбіцій. До відмінностей можна віднести самі об'єкти, яким надається допомога. Меценатство відрізняється від добročинної діяльності за своїми соціальними та культурними цілями. Мотиви добročинності пов'язані із співчуттям та милосердям. Мотиви меценатства – соціальною взаємодопомогою та протекціонізмом. Цілі добročинної діяльності – у забезпеченні соціального благополуччя у суспільстві. Цілі меценатства – у забезпеченні збереження та розвитку професійних видів культурної діяльності. Таким чином, добročинна діяльність за змістом ширша ніж меценатство, а, власне, меценатство можна вважати різновидом, формою добročинності, настільки специфічною, що вона спеціально виділена як соціальне явище.

Сьогодні більш поширеним у дискурсі, що визначає добročинну діяльність, є поняття «спонсор». Йдеться про внески фірм або приватних осіб на певні заходи, реалізація яких супроводжується зацікавленістю або прямим інтересом у рекламуванні діяльності, певної продукції, підвищенні соціально-культурного статусу, накопиченні соціального капіталу для здобутків у бізнесі,

політиці тощо. Спонсорство стає одним із привабливих і поширених засобів формування іміджу успішних компаній в Україні.

Дослідники А. Векслер та Г. Тульчинський, аналізуючи спонсорську діяльність як соціокультурний феномен, дійшли висновку, що спонсорство – це «особливий різновид комерційних інвестицій до соціальних проектів, що призначений для збільшення цінності компанії» [2, с. 45]. Спонсорська підтримка відрізняється від інших різновидів матеріальної допомоги саме тим, що в обов'язковому порядку передбачає зустрічну послугу, тобто кошти вкладаються в обмін на очікувану користь. Тобто спонсорство – це робота на імідж та над іміджем компанії.

Спонсорство є досить близьким до поняття «добročинна діяльність», однак їх слід розрізняти. Під спонсорством розуміють фінансову підтримку у реалізації будь-якого проекту в обмін на привселюдне визнання для донора в тому чи іншому вигляді [6]. Це явище завжди передбачає комерційний зиск, а добročинність визначається як безоплатна допомога. Однак за умови бажання отримати від спонсорства користь, що перевищує собою ефект від реклами, необхідно донести до аудиторії думку про те, що надана підтримка спрямована на загальну справу, суспільне благо, а не на рекламу продукції чи статусу. Однак, якщо спонсорська допомога не має ніякого іншого змісту, окрім рекламного чи інструментального, то відношення до неї має нейтральний або негативний характер.

Звертаючись до аналізу співвідношення форм добročинної діяльності у сучасному суспільстві, доцільно вказати на домінування волонтерства у закордонних країнах [1]. Щодо сучасної України, то надання будь-якого виду послуг (побутових, інформаційних, психологічних, юридичних тощо), реалізація волонтерської праці займає пріоритетну позицію у діяльності організацій, які займаються добročинною діяльністю [1]. Досить розповсюдженою формою добročинної діяльності у сучасному українському суспільстві є спонсорство. Що стосується надання матеріальної добročинної допомоги, то воно є менш поширеним за волонтерство та спонсорство в

сучасній Україні. Доцільно припустити, що така форма доброчинної діяльності як надання матеріальної допомоги не є розповсюдженою, оскільки вона чітко пов'язана із загальним соціально-економічним розвитком України загалом та її регіонів зокрема.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зазначені вище феномени – спонсорство, волонтерство, меценатство та філантропія – хоча й перетинаються з доброчинною діяльністю, однак мають досить чіткі відмінності. Під доброчинною діяльністю слід розуміти дію або діяльність, що здійснюється добровільно та безкорисливо особами чи організаціями з метою надання матеріальної, фінансової, інтелектуальної та інших видів допомоги нужденним та організаціям задля здійснення ними соціально важливих функцій. Наявність доброчинної діяльності припускає не лише виникнення потреби у наданні допомоги, але й можливості (матеріальної, соціальної, фізичної або іншої) реалізувати доброчинну дію. Доброчинність підтримує тих людей, які за певних причин не мають можливості себе утримувати, та такі сфери життя суспільства, як культура, наука, освіта, охорона здоров'я – й являє собою соціальне явище.

Доброчинність утворюється на основі соціальних зв'язків, взаємодії та відношення індивідів, соціальних груп та інших спільнот з метою реалізації тих чи інших життєво важливих потреб. Процес відродження доброчинної діяльності – це реакція суспільства на соціально-економічну ситуацію, що склалася у сучасному українському соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / [О. В. Безпалько, Ю. М. Галусян, А. В. Гулевська-Черниш та ін.]; за заг. ред. А. В. Гулевської-Черниш. — К. : Книга плюс, 2008. — 120 с.
2. Векслер А. Зачем бизнесу спонсорство и благотворительность / А. Векслер, Г. Тульчинский. — М. : Вершина, 2006. — 336 с.
3. Донік О. М. Соціокультурний вимір підприємництва в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. / О. М. Донік // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. — Вип. VI. — 2003. — С. 49—55.

4. Конт О. Общий обзор позитивизма / О. Конт; пер. с фр. И. А. Шапиро; под ред. Э. Л. Радлова. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. — 296 с.
5. Костина Е. Ю. Благотворительность в российском обществе как социальный институт и вид социальной деятельности: на материалах Приморского края: дис. ... канд. социологических наук: спец. 22.00.04 / Костина Елена Юрьевна. — Владивосток, 2005. — 221 с.
6. Кузина О. Благотворительность в России как социальный институт / О. Кузина. — [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.hse.ru/data/007/979/1224/Kuzina_8_04_08.doc
7. Курінна Т. М. Розвиток благодійності на Середньому Подніпров'ї (кінець XVIII - початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. історичних наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. М. Курінна. — Черкаси, 2004. — 18 с.
8. Маркс К. Сочинения: в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. — М.: Издательство политической литературы, 1974. — . — Т. 42: Экономическо-философские рукописи 1844 г. — 1974. — 535 с.
9. Порецкина Е. Социальные сети и повседневная жизнь жителей Санкт-Петербурга / Е. Порецкина, Т. Юркинен-Паккасвирта // Мир России. — 1995.— №2. — С. 190—201.
10. Стрельнікова О. О. Основні підходи до визначення поняття «добročинність» / Стрельнікова Олена Олександрівна // Наукові праці : Науково-методичний журнал. Серія «Соціологія». Т. 177. — Вип. 165. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. — С. 51-53.
11. Фомин Э. А. Благотворительность как социально-культурный феномен в России / Э. А. Фомин, Е. З. Чикадзе. — СПб. : Изд-во Чернышева, 1999. — 111 с.